

РОЗДУМИ БІБЛІОГРАФА З ПРИВОДУ РЕЦЕНЗІЇ ПРОФЕСОРА Г.М. ШВЕЦОВОЇ-ВОДКИ

М.С. Слободяник

Бібліографічна робота є улюбленим напрямом моєї професійної діяльності. Зокрема, кандидатська дисертація стала результатом удосконалення практичного досвіду інформаційно-бібліотечного забезпечення вчених агропромислового комплексу. Серед численних проєктів, започаткованих на посаді директора ЦНСГБ УААН, я особисто виділяю реферативний журнал «Агропромисловий комплекс України» та біобібліографічну серію «Академіки Української Академії аграрних наук».

І, нарешті, останній проєкт, що реалізується спільно з кандидатом історичних наук О.А. Політовою, за підтримки Генерального директора Національної парламентської бібліотеки України (НПБУ) Т.І. Вилегжаниної присвячений підведенню бібліографічних підсумків розвитку бібліотекознавства і документознавства в сучасній Україні.

Моє професійне життя склалося так, що після захисту 1982 р. кандидатської дисертації я не займався бібліографознавством, яке і сьогодні мене дуже цікавить, передусім як теоретична база, що необхідна для практичної бібліографічної роботи.

Саме тому я звернувся до провідного українського бібліографознавця, професора Г.М. Швецової-Водки з проханням дати рецензію на бібліографічний покажчик «Українське бібліотекознавство (1991-2008)».

Я дуже вдячний шановній колезі за працю з підготовки такої рецензії. Проте, низка положень, висловлених рецензентом, є дискусійними, що зумовлює необхідність професійної дискусії між знаним бібліографознавцем і бібліографом-практиком.

Відзначу, що більшість рецензій, підготовлених українськими фахівцями, на жаль, мають спільні недоліки:

- заангажований (замовний характер);
- критика авторів за відсутність у тексті окремих питань, що не входили до завдань дослідження;
- небажання, а можливо й неспроможність багатьох рецензентів розібратися в авторській логіці та аргументації;
- критика авторів за відсутність у тексті положень, що розвиваються рецензентом; але не збігаються з поглядами авторів;
- сумнівні зауваження типу «а мені так здається» тощо.

Радую те, що рецензія на наш покажчик безумовно незаангажована. Низка зауважень шановного рецензента ми з вдячністю приймаємо і вже частково врахували у зданому до друку бібліографічному покажчику «Українське документознавство 1991-2011 роки». Зокрема, в покажчику відображені інші бібліографічні, переважно біобібліографічні покажчики з документознавства.

Враховані і пропозиції, щоправда подані без належної конкретизації щодо належного відображення у покажчику рецензій. У новій бібліографічній роботі рецензії розміщені після рецензованої праці, мають той само номер з додатковою позначкою (наприклад, 121а).

Ми приймаємо також зауваження щодо помилки в одному з бібліографічних описів; згодні з тим, що треба було показати: публікація Г.М. Швецової-Водки за № 1743 є рецензією. Але це, на жаль, не зазначено і в назві статті. Аналогічну помилку зроблено і в рецензії шановного автора на наш посібник. Можна прогнозувати, що невірне оформлення цієї рецензії

приведе до того, що більшість колег будуть переконані: йдеться про авторську роботу Г.М. Швецової-Водки, присвячену здійсненому нею особисто бібліографічному підбиттю підсумків розвитку українського бібліотекознавства 1991-2008 рр. Залишається лише побажати Галині Миколаївні не допускати більше прикрих помилок у оформленні рецензій на праці колег.

Зупинимося на зауваженнях шановного рецензента, що не прийняті автором або потребують суттєвого уточнення. Спочатку про певні особливості наших методичних підходів. Вони пов'язані з тим, що Національна парламентська бібліотека України (НПБУ) з 1991 р. систематично здійснює бібліографічне відображення розвитку вітчизняної бібліотечної справи і бібліографії в обліково-реєстраційному покажчику «Бібліотекознавство і бібліографія України». НПБУ видала також два кумулятивних покажчика «Бібліотекознавство України (1996-2000)» і «Бібліотечна справа і бібліотекознавство України (2001-2005)». Високий рівень бібліографічної забезпеченості проблеми дозволив укладачам зосередитися на відборі публікацій за ознаками їхньої якості, та наявності в них нових бібліотекознавчих результатів. Певна суб'єктивність цих критеріїв частково компенсується тим, що відхилені при такому жорсткому відборі публікації як правило відображені в інших бібліографічних виданнях НПБУ. Отже, в даному випадку покажчик не є кумуляцією конкретних бібліографічних праць, а самостійною бібліографічною роботою, що відбиває авторське бачення укладачів на структуру і зміст бібліотекознавства.

Ми згодні з рецензентом, що групування матеріалу в бібліографічному покажчику залежить від методологічної установки укладачів, але крім цього основним практичним критерієм, що впливає на запропоновану укладачами структуру покажчика, є зміст первинних документів, що у ньому відображається.

Відзначимо, що саме структура покажчика викликає найбільше заперечень рецензента. Ці зауваження зводять до трьох основних груп: внести нові розділи, шляхом відображення в посібнику дуже великої групи додаткових первинних документів; створити нові розділи шляхом об'єднання існуючих; зняти окремі розділи шляхом розподілу їхнього матеріалу між іншими розділами покажчика. Зазначимо, що більшість цих зауважень, на нашу думку, потребує значно серйознішого теоретико-методичного обґрунтування.

Із надзвичайною наполегливістю, яка, на нашу думку, заслуговує кращого використання, Г.М. Швецова-Водка майже вимагає включення до посібника додаткових розділів, присвячених бібліографічній діяльності бібліотек та історії бібліотечної справи.

Мені цілком зрозуміло тяжіння Галини Миколаївни до бібліографознавства в цілому і бібліографічної діяльності бібліотек зокрема, не викликає заперечень її теза щодо наявності перетину бібліотечної справи та бібліографічної діяльності. Але, на жаль, українські науковці дуже мало досліджують цю проблематику, що підтверджується практичною відсутністю в українському бібліотекознавстві відповідних публікацій. Я особисто ніколи не використовував поняття «бібліотечне бібліографознавство» і «бібліографічне бібліотекознавство» та вважаю їх неологізмами. Проте, враховуючи базовий для нашого журналу принцип плюралізму, готовий надати професору Г.М. Швецовій-Водці можливість надрукувати на наших сторінках теоретичну статтю з цієї проблеми.

Вважаю, що чисто бібліотечні процеси – комплектування та організація фондів; видача первинних документів користувачам – кардинально відрізняються від бібліографічної діяльності бібліотек. Мені невідомі спеціалізовані інформаційні системи, що призначені для автоматизації бібліографічного пошуку (чи, можливо, в даному випадку ми маємо справу з певними термінологічними неточностями).

І нарешті, заперечення чисто прагматичного характеру. Мені, як і більшості колег, відомий приблизний масив праць із бібліографознавства. Уявимо собі, на скільки збільшився б обсяг, ускладнилася структура роботи в разі їхнього відображення в посібнику. Переконатися у слушності цього твердження дуже просто.

Для цього достатньо підготувати дуже потрібний покажчик «Українське бібліографознавство» та включити до нього всі матеріали нашого покажчика. Як на мене, цілком очевидна неможливість та професійна недолугість реалізації другої частини цієї пропозиції, у тому можуть легко переконатися всі бажаючі. Але підготовка запропонованого бібліографічного покажчика, як на мене, конче необхідна.

Г.М. Швецова-Водка активно пропонує замінити розділ «Історико-бібліотекознавчі дослідження» на значно ширший – «Історія бібліотечної справи». Таке рішення, звісно, суттєво позначилося би на загальному обсязі покажчика. Крім того, в НПБУ готується фундаментальний бібліографічний покажчик «Історія бібліотечної справи України» (укладач к. іст. н. С.Л. Зворський). Проте, і в нашому посібнику, крім фундаментальних історико-бібліотекознавчих праць провідних вчених Л.А. Дубровіної, О.С. Онищенко, Т.І. Ківшарь та інших публікацій з історії бібліотекознавства; відображені праці з історії провідних бібліотек України та бібліотек з окремих регіонів держави. При виборі останніх праць укладачами прийнято формалізований критерій. Зокрема, до покажчика включені автореферати з історії бібліотечної справи.

Природно, що цікаві публікації І.В. Міляевич та інших серйозних дослідників залишилися поза межами даного покажчика, але безперечно будуть включені до бібліографічної праці С.Л. Зворського.

Серед думок щодо об'єднання розділів є пропозиція стосовно виділення інтегрованого розділу «Теорія та методологія бібліотекознавства». Обрана нами структура дозволила виокремити бібліографічну інформацію, присвячену методології бібліотекознавчих досліджень. Як на мене, цей розділ підтверджує наявність в українських бібліотекознавців серйозних напрацювань у цьому стрижневому напрямі. Це дозволяє не включати до цього розділу загальнометодологічних праць, у тому числі й відомої роботи В.М. Шейко і Н.М. Кушнарєнко, на яку я дав позитивну рецензію у фаховій періодиці.

Матеріали, які рецензент пропонує виділити у розділ «Бібліотечне каталогознавство», у повному обсязі включені укладачами до більш широкого розділу «Бібліотечні каталоги та інформаційно-пошукові мови».

Укладачам, як і рецензенту, подобається запропоноване професором Н.М. Кушнарєнко поняття «бібліотечне краєзнавство». Проте, гостра критика цього терміна професором М.А. Низовим та «загадкове мовчання» щодо цієї критики не лише Наталії Миколаївни, а й її численної наукової школи, та кваліфікованих фахівців, що займаються даною проблематикою, змусило нас відмовитися від включення розділу з назвою «Бібліотечне краєзнавство» до структури покажчика. Редакційна колегія готова надати сторінки журналу для комплексного обговорення цієї проблематики.

Ми категорично заперечуємо проти об'єднання самодостатніх розділів «Інформаційна діяльність бібліотек», «Бібліотечне обслуговування», «Інформатизація бібліотек». Як на мене, досить очевидно, що рецензент не здійснив детального аналізу первинних документів, що відображені у цих розділах. Мені як бібліографу незрозуміло, в чому перевага виділення дуже значних за обсягом розділів. Можливо, рецензент може дати теоретичне обґрунтування цій пропозиції з врахуванням конкретики, що відображена в нашому покажчику. У протиріччя з даною позицією рецензента входять і її пропозиції щодо зняття окремих розділів і розподілу

їхніх матеріалів серед інших. Особливо дивує пропозиція рецензента щодо розпорошення розділу «Бібліотечний соціальний інститут». Ця проблематика вже майже двадцять років ґрунтовно аналізується бібліотекознавцями ХДАК. Вона знайшла відображення у відомому підручнику «Бібліотекознавство: теорія, історія, організація діяльності» за редакцією М.С. Слободяника і В.О. Ільганаєвої. Автори і редактори дуже цінують, що концептуальні положення цього підручника знайшли підтримку визнаного лідера російського бібліотекознавства професора Ю.М. Столярова.

Ми переконані, що зміст розділу «Зарубіжне бібліотекознавство» повністю відповідає його назві. Розвиток досліджень із даного напрямку дуже важливий для інтеграції бібліотек України до світового інформаційного простору. Крім того, нам незрозумілі переваги запропонованої рецензентом ліквідації цього дуже важливого розділу.

Укладачі пишуться тим, що нам вдалося представити повноцінний розділ «Персоналії», який є джерельною базою для бібліотекознавчої біографістики, яка розробляється в НБУВ. Тому знищення цього дуже важливого розділу було б непрофесійним рішенням.

Зупинимося на конкретних методичних пропозиціях рецензента. Віднесення конкретної публікації до певного розділу показника завжди є питанням дискусійним. Ми у розв'язанні цього питання керувалися результатами аналізу не стільки назви, скільки змісту конкретних робіт. Але і зауваження рецензента, можливо, мають право на існування. Проте, приведений рецензентом для прикладу навчальний посібник Г.П. Терентьєвої не відноситься до бібліотекознавчої проблематики.

На рівні «а мені так здається» зроблено зауваження щодо кількості підрозділів, які повністю залежать від змісту і кількості первинних документів, що відображені у бібліографічному показнику.

Відзначимо, що обраний укладачами підхід до організації матеріалу в розділах і підрозділах робить недоцільним їхнє додаткове виділення у довідковому апараті.

Залишається незрозумілою і пропозиція Г.М. Швецової-Водки щодо рецензій. Вони мають бути представлені в окремому розділі, чи включені до бібліографічного запису рецензованої роботи?

Відзначу, що наявність суттєвих розбіжностей між позицією рецензента й укладачів та дискусія між нами спонукає до серйозного обговорення теоретико-методичних питань бібліографування на сторінках фахових журналів.

На завершення ще раз дякую відомому бібліографознавцю, професору Г.М. Швецовій-Водці за значну роботу з рецензування нашого посібника і сподіваюся на подальшу плідну співпрацю.